

OS INCENDIOS FORESTAIS E A RECONVERSIÓN DOS MONTES GALEGOS*

Constantino MARIÑO TORREIRA

Xefe Territorial do Servicio contra Incendios Forestais. Mondoñedo.

Os incendios forestais en Galicia, que se deben a causas moi diversas, algunhas xunguidas a intereses económicos e especulativos propios dos tempos actuais, chegan ás veces a cen ou cento cincuenta cada día, e ás 150.000 Has. queimadas anualmente, e veñen sendo unha das maiores preocupacións sociais, causantes de cuantiosas perdas, e a principal fonte de contaminación ambiental, e, xa que logo, de exterminio da flora e da fauna galegas. Facilitan a erosión dos solos, por veces dificilmente reversible, sobre todo ante o fenómeno de repetición, contaminando as augas fluviais e incluso as mariñas nas rías e nas súas proximidades, afectando moi negativamente tamén ás especies acuáticas vexetais e animais.

A loita háse orientar cara medidas preventivas en xeral, administrativas, infraestructurais e económico-sociais, para a ordenación, rexeneración e coidado dos montes, e non tanto cara á loita directa de enfrontamento co lume, a non ser no inevitable, xa que nesta última loita sempre gañará o lume e Galicia sairá perdendo.

Cada ano, por estas datas, esmorece algo o tema dos incendios forestais na opinión pública. As chúvias caídas e a facilidade ou condición humana para esquecer fan esquecer a moitos, temporalmente, a traxedia e a sicose colectiva dos incendios.

Pero tamén cada ano chega o verán, e os períodos de sequía e estiaxe, e con eles, aparece novamente a praga dos incendios e as súas devastadoras consecuencias.

O monte, un proxecto a medio e longo prazo

O monte non é cousa dun ano, e ás veces nin sequera é cousa dun século, porque hai montes que, coas súas árbores, fauna e flora xeral, pertencen ó pasado, ó presente e ó futuro, adoitando ser historia viva e perdurable. Outros son sinxelamente a riqueza do presente e a esperanza do futuro. Pero sempre, e no seu conxunto, son a louzanía de Galicia, o parque e o xardín xeral natural do noso pobo, a ledicia de ver e de vivir, a protección e o alimento da terra, do aire e da vida.

Pero a loita contra os incendios forestais e maila actividade preventiva dos mesmos, sí é cousa de cada ano, e debe ser inqueda de cada día, porque o éxito depende incluso da oportunidade de cada intre, sendo preciso estar organizados e pertrechados para supera-las emerxencias concretas que se presenten.

* Recibido en Decembro de 1990.

Nembargantes, crémos que a loita verdadeiramente eficaz consiste en dispoñer e usar de medios e actividades preventivas, e non tanto dos chamados medios de choque ou de loita directa contra os incendios, que son moito máis caros, alomenos a longo prazo, moito menos eficaces.

Se hai moitos incendios, aínda que ó fin sempre acaban apagándose, non se evita o desastre e a traxedia dos montes e as súas funestas consecuencias. A loita verdadeiramente eficaz e futurista consiste en poñer os medios e os remedios para evitar que haxa incendios, e para que os incendios inevitables sexan en todo caso máis fáciles de apagar e controlar en espazos accesibles, reducidos e concretos. É para iso para o que cómpre gastar os cartos, o maxín, e o esforzo; chegando a dispoñer de organización, infraestrutura e medios adecuados, ata o luxo, na medida posible.

Para poñer en marcha un plan ambicioso, racional e coherente de loita positiva (preventiva) e de melloras amplas, diversas e xeralizadas, é preciso investir importantes cantidades dende xa, e tamén a medio e longo prazo. Pero sempre será un investimento positivo e rendable; os montes deixarán de arder nunha alta porcentaxe en relación co acostumbrado; incrementarase moito a produción forestal en cantidade e calidade; e tamén a de outros sectores e aspectos relacionados directamente cos montes como a gandeiría; a caza e a fauna en xeral; a produción de cogumelos; e o medio ambiente.

Principais causas dos incendios, ó meu ver

Os incendios forestais débense a incidencias ou motivacións moi diversas, que trataremos de relacionar e clasificar, pero tendo en conta que unha alta porcentaxe dos máis catastróficos son provocados intencionadamente; por iso cómpre saber por qué e para qué, facendo especial fincapé naqueles que quizais obedecen a motivos económico-especulativos, que son os que poñen a nota máis trágica no panorama actual; son o valor engadido do lume con respecto ó pasado, xunto con certo estado de abandono de moitos montes e os cambios climáticos favorables ó lume.

Períodos prolongados de intensa seca, e sobre todo, o feito de que os montes estean cargados de maleza, sen que, as máis das veces, se limpen nin sequera os lindes e as marxes dos vieiros, inciden moito na facilidade de que o lume prenda e se propague con máis intensidade e magnitude, facéndoo moito máis difícil de atallar e apagar.

A maleza actual dos montes en tres motivacións fundamentais: Cambio do sistema de manexo das explotacións (xa non se roza o monte, como era costume, para estralar as cortes, estercolar as leiras ou quentar o forno); retirada do gando de moitos montes; e a certo estado de abandono dunha extensa superficie forestal, motivado polo absentismo, o desenvolvemento da poboación rural, carencia de infraestrutura axeitada, falla de medios e alto custo dos traballos de silvicultura, e circunstancias negativas disuasorias como a do propio lume e a baixa rendabilidade relativa deses montes.

Partindo da base de que unha alta porcentaxe dos incendios son intencionados, haberá que considerar a quen lle pode interesar que arda o monte e a quen lle interesa que haxa incendios ou que arda moito monte.

Causas fortuitas

Aquelas que non intervén para nada o ser humano, ou a súa intervención e tan indirecta, lonxana e involuntaria, que non se pode considerar: Incendios xerados por lóstregos ou por un vidro tirado ó chou, que pode face-lo efecto dunha lupa, concentrando enerxía do sol, prendendo lume. Crese que se producen moi poucos incendios por causas deste tipo.

Provocados pola acción humana pero de maneira accidental e involuntaria

- Neglixencias, imprudencias e descoidos nas queimas de marxes e residuos, sen a preparación e o control adecuados.
- Imprudencias ó acender lume, para usos diversos, en tempo e lugar inadecuado, e abandoalo sen apagar e controlar debidamente.
- Tira-la “colilla” descoidadamente e outras imprudencias diversas co lume.

Intencionados, por motivos que podemos considerar antigos ou tradicionais

- Favorece-la rexeneración de pastos.
- Facer fuxi-la caza e as alimañas.
- Limpar ou elimina-lo mato do monte.
- Algún tolo irresponsable ou pirómano sen máis.
- Diversos tipos de desavenencias ou enfrontamentos pola posesión e aproveitamento dos montes, públicos e privados. Danse maiormente en zonas tradicionais de pastoreo.

Non resulta arriscado pensar que, ós que provocan este tipo de incendios, débelle ocorrer con frecuencia que o lume se escape moito máis alá do que era a súa intencionalidade inicial.

Nembargantes, cómpre considerar aquí que o papel histórico dos montes ven sendo o seu aproveitamento, libre ou organizado e controlado polas propias comunidades veciñais, dos pastos, recursos forestais, esquilmos, leñas, caza, e cultivos temporais; complementos da explotación gandeira e agrícola. A nefasta política forestal do pasado aínda non moi lonxano alterou moitas veces, negativamente, esta orde de cousas, provocando revanmchismo e vinganzas que contribuíron á queima de moitos montes.

Intencionados para favorecer posibles intereses económicos e especulativos

Son os máis desastrosos e frecuentes nos montes arborados. Estudados e dirixidos a queimar aquilo que convén. Causantes da gran diferenza entre o panorama tradicional dos incendios nos montes e o desastre económico-ecolóxico actual.

- Modifica-lo uso do solo, converténdoo en urbanizable. Dánse en áreas concretas próximas a cidades ou vilas importantes.
- Depreciación da madeira. Intereses en relación coa comercialización da madeira. Quéimase o monte do propietario que non quere vende-la madeira a baixo prezo, ou simplemente para forza-la venda.
- Intereses industriais coxunturais. Cando cómpre rebaixa-lo prezo de madeira, créanse un considerable excedente de madeira queimada, que permita atender as necesidades das industrias de trituración, en masas desordenadas, que non poderían producir madeira de calidade, eliminando de tal xeito a competencia destas industrias na compra de madeira de serra.
- Intereses industriais estratéxicos. Queima de grandes extensións co fin de implantar novas repoboacións ou conseguir dalgún xeito o control de áreas importantes.
- Depreciación das repoboacións tradicionais e do solo forestal, para provocar cambios de actitude nos propietarios, facendo que cunda o desánimo e o abandono, a favor de determinados intereses, sen reparar nos medios.
- ¿Avaricioso interese no aproveitamento de recursos económicos dirixidos á loita directa contra o lume?
- ¿Posibles concepcións extremas e reaccionarias contra repoboacións consideradas inadecuadas por persoas, e para crear malestar social e político? Tamén pode ser. Os incendios, por desgracia, aí están.
- Dise que tamén os delinquentes para distraer á Policía e Garda Civil. Este posible motivo, unha vez coñecido, desbótase de seu, xa que o que nun principio puido ser un medio de distracción e encubrimento, pasa a ser, nin máis nin menos que un sinal de aviso.

De todo isto, sácase a conclusión de que, para a loita directa deberase dispoñer do equipamento mínimo necesario e a organización que permita a eficacia máxima posible, pero as solucións verdadeiras virán a través de investimentos positivos de xeneración, reestructuración e coidado dos montes; medidas disuasorias e equipamentos para realizar traballos, vixilancia e loita preventiva en xeral.

Principais consecuencias dos incendios forestais

Se descontamos los incendios debidamente controlados para a eliminación de matorral e a rexeneración de pastos, que nese caso non son tales incendios senón queimas controladas, e certos cambios na composición química do solo, podemos dicir que todas as súas consecuencias son negativas.

- Depreciación das árbores madeirables.
- Perdas cuantiosas nas repoboacións non madeirables.
- Eliminación da flora e da fauna, dificultando a rexeneración e a supervivencia de moitas especies.

- Contaminación atmosférica directa, con fumes, gases, vapores e incremento da temperatura, e indirecta, ó elimina-las plantas que deberían contribuir á purificación atmosférica. Cos incendios danámo-los pulmóns de Galicia, facendo que respire menos e peor.
- Facilitan moito a erosión do solo, chegándose frecuentemente a situacións dificilmente reversibles en grandes extensións superficiais.
- Os materiais erosionados contaminan as augas dos ríos e das rías galegas, danando considerablemente a fauna das mesmas.
- Degradación xeral da paisaxe e do medio ambiente.

Fundamentos da loita preventiva

A filosofía básica xeral será gasta-los cartos en utilizar tódolos medios e recursos posibles en evitar que haxa incendios e así non ter que adicarse a apagalos, e para que ó fin os incendios inevitables sexan moito máis doados de controlar e apagar en áreas reducidas. Non se debe insistir e seguir basando a loita no emprego de abundantes medios maximalistas de choque co lume, porque dese xeito sempre gañará o lume.

Continuando na idea e sobre a base de que a loita contra os incendios forestais ha ser fundamentalmente positiva e preventiva, e non de enfrontamento directo contra o lume a non ser no inevitable, vou relacionar aquelas medidas e pautas a seguir, que considero máis significativas para remedia-lo trágico problema dos incendios, moitas delas certamente xa encetadas pola Consellería de Agricultura.

Administrativas

- Medidas claras e precisas, en tempo e condicións, sobre as queimas autorizadas, axudando ós propietarios de montes a queimar sen risco e sancionando ós negligentes.
- Distribución do solo forestal, recomendando especies ou grupos de especies axeitadas para cada área ou zona determinada, por municipios, protexendo áreas singulares ou especies singulares en áreas concretas, e ordenamento xeral dos montes para a loita contra os incendios.
- Perseguir e sancionar ós incendiarios en función da intencionalidade e do dano que poidan causar.
- Os centros de ensino, a tódolos niveis, deben incluír programas sobre o respeto e o coidado do medio ambiente.

Infraestructurais

- Vías de acceso e intercomunicación, boas e suficientes. Ó tempo serven de devasas.
- Devasas suficientes e estratéxicamente dispostas e situadas.

- Concentración parcelaria tamén nos montes.
- Depósitos de auga, aproveitando os recursos posibles, estratexicamente situados en relación con zonas de risco e coas vías de comunicación que posibiliten e faciliten o seu uso con medios convencionais, como as cisternas dos labregos e os vehículos contra incendios, sen despreziciar outros de posible uso con carácter excepcional.

Económicas e sociais

Realizar un labor básico e preventivo en canto a:

- Viveiros. Especies adecuadas. Distribución moi económica ou gratuita, segundo os casos, da planta.
- Subvención total sobre o custe real para repoboacións con determinadas especies autóctonas, nobres e caducifolias.
- Subvención total sobre o custe real para accesos e devasas de iniciativa privada, que cumpran as condicións esixidas pola Administración.
- Subvencións puntuais, con carácter xeral, para coidados culturais, incluídos accesos e devasas, a cargo da iniciativa privada.
- Considerar tódalas posibilidades para potencia-la introducción de gando nos montes (especie adecuada en cada caso).
- Distribuí-lo espazo forestal e potencia-lo establecemento de pastizais e espazos libres adicados ó gando (terrenos de vocación especialmente gandeira).
- Potenciar e subvencionar cooperativas, asociacións, equipos e organizacións de todo tipo, para a prevención, e no seu caso loita veciñal contra os incendios.

Con isto conseguiranse resultados positivos que farán, por un lado, que os montes sexan moito máis productivos, e por outro, que a loita sexa cada vez máis doada, eficaz e barata, ó ser moitos menos os incendios e máis fáciles de controlar, con resultados positivos complementarios na gandeiría, na caza e na produción de cogumelos. E Galicia recuperará e conservará na maior medida posible o seu potencial ecolóxico e paisaxístico.

SUMMARY Forest fires in Galicia, which are due to a wide variety of causes, some linked to economic and speculative interests typical of the present time, sometimes occur one hundred or one hundred and fifty times each day and 150.000 hectares are burnt every year. They are beginning to be one of the major social concerns, causing many losses and are the main source of environmental contamination of the flora and fauna of Galicia.

They aid the erosion of the land, at times difficult to reverse, especially faced with the phenomenon of repetition, contaminating the river waters, including the coastal areas and surroundings, also harming the marine life.

The campaign has to look to preventive measures in general, administrative, infra-structural and socio-economic for the organization, regeneration and care of the mountains, and not just towards the direct struggle of coping with the fire except when it's unavoidable, given that in this latter struggle the fire will always win and Galicia will end up losing.